

Nr 9.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1952 till och med den 9 januari 1953 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

justitieärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

utrikesdepartementsärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

försvarsärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

socialärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

kommunikationsärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

finansärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

ecklesiastikärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

jordbruksärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

handelsärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

inrikesärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953;

civilärenden från och med den 11 januari 1952 till och med den 9 januari 1953.

Därjämte har på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över inrikesärenden den 30 januari 1953 förda protokoll i vad det avser fortsatt anstånd med verkställande av förpassningsbeslut rörande tyske medborgaren W. O. A. H. P. Herbig.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

B.

Granskningen har ej heller givit utskottet anledning till anmälan enligt § 107 regeringsformen mot någon ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

Stockholm den 23 april 1953.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Englund, Herlitz, Lindén, Hällgren, Fritiof Karlsson, Hansson och Sandberg; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Swedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö och Hammar.

Reservationer:

Avslagna yrkanden om anmälan enligt § 107 regeringsformen.

I.*

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 30 maj 1952.)

av herrar *von Friesen* och *Spångberg*, vilka anfört:

»Jämlikt 10 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (sekretesslagen) må handlingar rörande åklagares verksamhet till beivrande av brott ej utlämnas, såvida skäligen kan

*Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Hällgren, Fritiof Karlsson, Hansson, Sandberg och Damström; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Norén, Håstad, Swedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora och Gustafsson i Bogla.

befaras, att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller åtgärder till förekommande av brott eller ock vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person; dock må handling ej i något fall hemlighållas längre tid än 70 år från dess datum. Det är Konungen obeta- get att, där särskilda omständigheter påkalla det, medgiva utlämnande utan hinder av vad ovan sagts.

Jämlikt 2 kap. 14 § tryckfrihetsförordningen äger myndighet, hos vilken finnes allmän handling, som skall hållas hemlig, om myndigheten anser särskild åtgärd böra vidtagas till beredande av trygghet mot obehörigt utlämnande, förse handlingen med anteckning därom att den är hemlig.

Kungl. Maj:t förordnade *den 28 september 1951*, att justitiekanslersämbe- tet skulle verkställa utredning till vinnande av upplysning, om fog funnes för påståenden, som direktören Kurt Haijby framfört i skrifter till olika myndigheter, om vissa åtgärder av myndigheter och ämbetsmän.

Den 7 november 1951 förordnade justitiekanslersämbetet numera justitie- rådet Erik Tammelin och hovrättsfiskalen Eskil Hellner att biträda vid ut- redningen. Utredningsarbetet bedrevs av Tammelin, som därvid i allt väsent- ligt överlade med justitiekanslern.

Den 13 februari 1952 begärde författaren Vilhelm Moberg att få taga del av de protokoll, som dittills upprättats i ärendet. Enligt ett föreliggande protokoll underrättades Moberg av justitiekanslern, att 'med hänsyn till gällande sekretessbestämmelser' Moberg icke kunde få taga del av protokol- len. Beslutet överklagades av Moberg den 30 april 1952.

I anledning av ny framställning från Moberg att få taga del av de i ären- det upprättade protokollen meddelade justitiekanslern *den 3 maj 1952* reso- lution, vari anfördes, att de ifrågavarande protokollen vore att hänföra till handlingar, som avses i 10 § sekretesslagen, och att det skäligen kunde befa- ras, att utlämnande av protokollen skulle vara menligt för enskild person. Justitiekanslersämbetet lämnade på grund av vad sålunda anförts framställ- ningen utan bifall.

Även resolutionen överklagades av Moberg.

Båda ärendena föredrogos samtidigt i regeringsrätten. I utslag *den 14 maj 1952* fann regeringsrätten ej skäl att göra ändring i justitiekanslersämbetets beslut och resolution.

Justitiekanslern överlämnade utredningen till Kungl. Maj:t med skrivelse *den 27 maj 1952*. Utredningen var därvid försedd med stämpel att den var 'hemlig enl. 10 § sekr. lagen'.

I skrivelsen lämnade justitiekanslern en redogörelse för vad som under utredningen framkommit om de av Haijby avsedda åtgärderna av myndig- heter och ämbetsmän. Om Haijbys påståenden, att han vid två tillfällen, år 1938 och år 1941, på föranstaltande av polismyndighet skulle ha obehörigen inspärrats på sinnessjukhus, uttalades i skrivelsen, att, oavsett om vid in- tagningarna obehöriga hänsyn medverkat eller ej, det på grund av vad som framkommit under utredningen måste beaktas, att intagningarna varit me- dicinskt motiverade.

Angående en uppgift av Haijby, att han under sin vistelse på sinnessjukhuset år 1938 blivit tvingad att efter utskrivningen begiva sig till Tyskland genom hot att eljest få stanna kvar på sjukhuset, anförde justitiekanslern i skrivelsen — jämte det han antecknade att Haijby en vecka efter utskrivningen for till Tyskland — att utredningen icke kunde anses ådagalägga, att han tvingats resa.

Haijby hade påstått, att han under vistelsen i Tyskland på svenska myndigheters tillskyndan tagits i häkte och olagligen fått tillbringa drygt ett år i fängelse. I denna del uppgavs i skrivelsen, att utredningen visat, att Haijby av tysk domstol dömts till fängelse i nio månader för otukt med minderårig. Vidare uppgavs, att Haijby efter avtjänande av straffet syntes ha kvarhållits ett par månader för utredning av annat brott. Justitiekanslern uttalade att under utredningen icke någonting framkommit, som gåve stöd åt Haijbys påstående att svenska myndigheter skulle ha ombestyrt eller medverkat till att Haijby hållits fängslad i Tyskland.

Beträffande övriga påståenden av Haijby om att myndigheter skulle ha begått olagligheter anfördes i skrivelsen, att utredningen beträffande dessa påståenden icke givit vid handen att olagliga åtgärder av myndighet förekommit.

Avslutningsvis uttalades, att justitiekanslersämbetet således icke funnit anledning till något ingripande.

Utredningen och skrivelsen anmäldes i konselj *den 30 maj 1952* av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg. Därvid fattades följande beslut:

Kungl. Maj:t finner Haijbys klagomål icke föranleda vidare åtgärd samt bemyndigar tillika chefen för justitiedepartementet att utan hinder av 10 § sekretesslagen utlämna justitiekanslersämbetets skrivelse den 27 maj 1952 i ärendet.

Frågan om hävande av sekretessen från utredningen berördes alltså icke uttryckligen i beslutet. Enligt vad som framgår av en presskommuniké, som ingår bland handlingarna till statsrådsprotokollet, har frågan dock prövats. I kommunikén uttalades bl. a.:

Den sekretess, som alltså enligt lag åvilat handlingarna, kan jämlikt 10 § sekretesslagen upphävas av regeringen, därest särskilda omständigheter påkalla detta. Regeringen har prövat denna fråga. Därvid har å ena sidan beaktats, att det föreligger ett intresse för allmänheten att få besked om utredningens resultat och särskilt att få veta, huruvida Haijby, såsom han påstått, blivit utsatt för allvarliga ingripanden från tjänstemäns sida utan laglig grund. Å andra sidan är det icke tillbörligt att offentliggöra en detaljerad redogörelse för obestyrkta påståenden, vilka icke föranleder någon åtgärd och som icke kan prövas vid domstol. Detta gäller särskilt då de framförda påståendena, såsom i detta fall, visat sig vara otillförlitliga på viktiga punkter som kunnat kontrolleras. Härtill kommer att utredningen i vissa delar får anses tillhöra privatlivet. Med beaktande av dessa synpunkter har regeringen beslutat, att justitiekanslerns skrivelse till regeringen, vari utredningens resultat redovisas, skall vara offentlig, medan däremot någon dispens från gällande sekretessbestämmelser icke givits beträffande utredningsmaterialiet i övrigt.

Eu genomgång av den sammanställning av protokoll som verkstälts av justitiekanslersämbetet utvisar att — med undantag för namnuppgifter i en i handlingarna refererad utredning om en otuktsaffär — intet i den till regeringen överlämnade utredningen kan anses vara av den art att utredningen ej bort underkastas en offentlig granskning. Med hänsyn till vikten att stävja ett olämpligt ryktessmideri borde en öppen redovisning av de i saken berörda ämbetsmännens åtgärder ha skett. Genom en sådan redovisning hade åtgärderna bättre kunnat bedömas. Justitiekanslerns uppfattning att hänsynen till ämbetsmännen motiverat sekretessen kring deras åtgärder mot Haijby har tydligen delats av regeringen men kan näppeligen godtagas. Genom uraktlåtenheten att häva sekretessen ha misstankar uppstått att obehöriga hänsyn tagits till vissa av utredningen berörda personer, och dessa ha även genom nämnda uraktlåtenhet förhindrats framlägga sina egna synpunkter beträffande deras av anmälaren kritiserade handlingssätt. I vida kretsar av vårt land råder en utpräglad misstro mot handläggningen av vissa rättsaffärer, och denna minskas ingalunda av obenägenheten att offentligen redovisa vad som inträffat. Enligt vår mening borde den av regeringen företagna prövningen av frågan om sekretessens bibehållande ha resulterat i att, med hänsyn till att särskilda omständigheter påkallat det, utredningsresultatet, med de inskränkningar som angivits, utlämnats. Med anledning av att vederbörande statsråd uraktlåtit att begagna sig av den i 10 § sekretesslagen förutsatta rättigheten att föreslå Kungl. Maj:t ett hävande av sekretessen ha vi ansett oss böra framställa annålan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg.»

II.*

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 17 oktober 1952.)

av herrar *von Friesen, Hansson, Håstad, Swedberg* och *Olsson* i Mora, vilka anfört:

»I en den 16 januari 1945 dagtecknad ansökan anhöllo Felix och Irmgard Kersten att jämte sina barn bli upptagna till svenska medborgare. Ansökningen kom inte att slutgiltigt prövas förrän den 17 oktober 1952. Ärendet hade vilat i justitiedepartementet i enlighet med sökandenas önskningsar.

I en till ansökan fogad levnadsberättelse har Felix Kersten om sig själv meddelat bl. a. följande.

Kersten är född den 30 september 1898 i Dorpat. Han är son till en godsägare. Kersten genomgick gymnasium och fortsatte sedan sina studier vid lantbruksskola, där han avlade avgångsexamen. Under år 1919 anmälde sig Kersten som frivillig vid de finska trupper, som kämpade för Estlands

*Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Englund, Herlitz, Lindén, Hällgren, Fritiof Karlsson, Hansson och Sandberg; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Swedberg, Spångberg, Olsson i Mora, Gustafsson i Bogla och fru Svedberg.

befrielse. Efter krigets slut åtföljde Kersten de finska trupperna till Finland. År 1920 blev Kersten finsk medborgare. Efter ankomsten till Finland kom Kersten att bedriva studier i massage. Utbildningen var både praktisk och teoretisk. År 1922 begav sig Kersten till Berlin för att fullborda sina studier hos en nervmassageläkare. I Berlin kom Kersten i förbindelse med och fortsatte sin utbildning som assistent hos en berömd kinesisk läkare, dr Ko. Då dr Ko år 1925 återvände till Kina, överlät han åt Kersten sin praktik i Berlin. År 1928 kallades Kersten att undersöka nederländska drottningen Vilhelminas gemål prins Henrik. Kersten blev anställd vid nederländska hovet under titeln 'Leibartzt Manuelle Terapi' och flyttade därför från Berlin till Haag. I Haag var Kersten bosatt till november 1940 under utövande av en vidsträckt internationell praktik. Under åren 1930—1940 utövade Kersten varje år under tre månader praktik i Rom. I november 1940 blev Kersten av Gestapo utvisad från Holland och internerad i Berlin. Genom ingripande av bl. a. finska regeringen frigavs Kersten efter sex veckors internering. En tid efter interneringens upphörande förlänades Kersten efter avlagda prov av tyska inrikesministeriet statligt diplom och legitimation som 'Artzt für Naturheilkunde für das Gebiet des deutschen Reiches'. Under tiden 1941—augusti 1943 var Kersten verksam i Berlin, varvid han tidvis vistades å sitt år 1934 inköpta gods Harzwalde i Mark-Brandenburg. Kersten är gift med en tyska sedan 1937 och har tre söner.

Av handlingarna i ärendet framgår, att Kersten år 1941 av Finlands president tilldelades medicinalråds namn, heder och värdighet. 1942 blev Kersten kommendör av Finlands Vita ros' orden. Kersten äger lantgården Stensäter i Södermanland, som han med vederbörligt tillstånd inköpte 1946 för en köpesumma av 30 000 kronor.

Den 23 maj 1950 utnämnde drottning Juliana Kersten till officer med stora korset av nederländska Oranien-Nassau-orden. (Diplomet har överlämnats till utskottet av Kerstens juridiska ombud advokat K. Littorin.)

I september 1943 kom Kersten med familj till Sverige. Familjen har sedan dess oavbrutet varit bosatt här. Kersten själv har fram till den 18 augusti 1952 vistats i Sverige sammanlagt 6 år 3 månader 28 dagar. Sammanfattningsvis kan sägas, att Kersten under år 1945 vistades här så gott som hela året. Under år 1946 var han borta något över en månad. Under vartdera av åren 1947—1950 vistades Kersten utomlands två—tre månader. År 1951 bodde han i Sverige under knappt halva året. Under år 1952 var han fram till den 18 augusti bortrest tre månader.

I skrivelse till utskottet den 20 mars 1953 framhöll advokat Littorin, att den tid Kersten på regeringens uppdrag vistats i Tyskland för att genomföra räddningsarbetet rätteligen bort medräknas i den tid, under vilken Kersten bott i Sverige. Den sammanlagda tiden för Kerstens vistelse i Tyskland för svensk räkning belöpte sig till nio månader tolv dagar, fördelade på fem resor.

Enligt vad utskottet inhämtat har Kersten icke erhållit någon ersättning från svenska staten för utlägg i samband med sina resor till Tyskland.

Framställning om ersättning ingavs till utrikesministern men återtogs sedan Kersten erhållit ersättning för sina utgifter från privat håll.

Över Kerstens medborgarskapsansökan ha utlåtanden avgivits av överståthållarämbetet och medicinalstyrelsen.

I yttrande den 25 maj 1945 framhöll *överståthållarämbetet*, att svenske ministern i Berlin under kriget A. Richert på förfrågan av överståthållare T. Nothin uttalat, att sökandens insatser varit av synnerligen stor betydelse. Ämbetet ansåg sig kunna ifrågasätta huruvida icke Kerstens verksamhet varit av den utomordentliga betydelse, att hans ansökan om erhållande av svenskt medborgarskap måtte kunna bifallas.

Överståthållarämbetet har i yttrande den 31 januari 1952 anfört följande. Kersten hade numera vistats så länge i Sverige att vid ett upptagande av honom till svensk medborgare ej behöfde göras någon eftergift från den för naturalisation erforderliga hemvisttiden. Det utredningsmaterial som tillkommit sedan ärendet senast varit föremål för ämbetets bedömande bestyrkte vad redan tidigare uttalats om att Kersten under de båda sista åren av andra världskriget nedlagt betydande förtjänster om och framgångsrikt verkat för tillvaratagandet av svenska intressen med avseende å personer, för vilka den nazistiska regimen i Tyskland planlagt avrättning eller en kroppsligt och själsligt nedbrytande behandling. Genom nämnda utredningsmaterial hade ej framkommit något som ställde Kerstens person i sådan dager att det kunde tala mot hans upptagande till svensk medborgare. På grund av det anförda ansågo sig ämbetet böra utan tvekan tillstyrka den föreliggande ansökningen.

Medicinalstyrelsen framhöll i utlåtande den 14 augusti 1952, att styrelsen intet hade att erinra mot bifall till framställningen ur de synpunkter styrelsen hade att företräda.

Flera svenska ämbetsmän, som kunnat följa Kerstens räddningsarbete på nära håll, ha i skrivelser till Kersten eller advokat Littorin — som det synes på begäran — gjort positiva uttalanden om Kerstens betydelse för att rädda människor undan den nazistiska regimen.

I brev till advokat Littorin, dagtecknat Rom den 28 november 1946, framhöll förutvarande utrikesministern *Günther* om Kerstens insatser för svensk räknning följande.

Till svar på Eder skrivelse den 4 innevarande november angående medicinalrådet Kerstens ansökan om svenskt medborgarskap får jag meddela följande.

1) Jag har tidigare vid flera tillfällen muntligen framfört min tillstyrkan av doktor Kerstens ansökan och vidhåller givetvis alltjämt denna ståndpunkt.

2) Riktigheten av doktor Kerstens redogörelse för vad han utfört, vilken Ni bifogat i översättning (Den 30 september 1943 kom medicinalrådet Kersten — — — äventyra Sveriges humanitära räddningsarbete) vitsordas härmed av mig.

3) Det kan icke råda något tvivel om att doktor Kersten under krigets slutskede räddade tusentals människor till livet. För Sveriges del må, bland

mycket annat, särskilt framhållas hans avgörande insatser för Warschau-svenskarna och i planläggningen av det räddningsarbete i Tyskland i början av år 1945, som anförtroddes åt Röda Korset och utfördes under greve Bernadottes ledning.

4) Jag har känt doktor Kersten sedan hösten 1943 och hos honom alltid funnit beredvillighet att göra sitt yttersta i det stora humanitära räddningsarbete, vartill hans egenartade ställning öppnade möjlighet. Däremot har jag aldrig funnit något i hans verksamhet eller uttalanden, som kunnat giva anledning till de i vissa tidningar framkomna antydningarna att han skulle vara nazist, vilket jag tvärtom anser vara alldeles uteslutet.

Omfattningen av Kerstens räddningsaktioner, såvitt rörde Kerstens förbindelser med det svenska utrikesdepartementet, framgick av en av Kersten upprättad och av Günther vitsordad redogörelse av följande lydelse (se punkt 2 i Günthers ovan intagna brev).

Den 30 september 1943 kom medicinalrådet Kersten till Sverige på inbjudan av Svenska Tändsticksfabrikskoncernen.

Kersten var då mycket verksam för att rädda och om möjligt föra till Sverige de fem direktörerna och ingenjörerna i Tändsticks Aktiebolaget och de två direktörerna i L.M. Ericsson, vilka samtliga blivit häktade i Warschau för spioneri.

Fyra av dessa voro dömda till döden, en till livstids tukthus och två hade förklarats icke skyldiga. De två sistnämnda befunno sig redan i Sverige. Denna delikata angelägenhet löste Kersten mycket gynnsamt: alla blevo befriade, benådade och skickade till Sverige.

I oktober 1943 lärde Kersten känna excellensen Günther och förklarade sig gentemot honom beredd att hjälpa till med räddning av människor, som kommit i nöd genom nazismen, samt att göra allt, som stod honom till buds, för att understödja excellensen Günthers humanitära räddningsarbete.

Hösten 1944 fick Kersten i uppdrag av excellensen Günther att förhandla med Himmler om frigivande av norska studenter och danska poliser. Svenska regeringen var beredd att taga emot dessa olyckliga människor i Sverige och att event. internera dem i Sverige till krigets slut, likaså de i Tyskland internerade norska och danska kvinnorna och barnen. Skulle Kersten icke kunna nå detta mål, så befullmäktigades han att förhandla med Himmler om att sammanföra samtliga skandinaviska fångar i ett särskilt läger i Tyskland, vilket skulle stå under kontroll av Svenska Röda Korset. Svenska regeringen skulle åtaga sig att underhålla dessa fångar. När Kersten återkom till Sverige den 22 november 1944, avgav han rapport till excellensen Günther och överlämnade intyg om att Himmler vore beredd att till en början frigiva och till hemlandet skicka 50 danska poliser och 50 norska studenter. Vidare var Himmler införstådd med att sammanföra samtliga skandinaver i ett samlingsläger i Tyskland under kontroll av svenska Röda Korset, som också skulle svara för dessas underhåll. Himmler stod icke avvisande mot ett event. frigivande av skandinaviska kvinnor och barn, men saknade Tyskland möjlighet att transportera alla dessa fångar respektive att sammanföra dem i ett enda läger, varför Sverige självt måste åtaga sig detta. Himmler var beredd att förhandla med representanter för svenska regeringen om de tekniska arrangemangen.

Vidare erhöll Kersten Himmlers löfte om frigivande av tusen holländska kvinnor, åttahundra franska kvinnor, fyrahundra belgiska undersåtar samt femhundra polska kvinnor. I februari 1945 insatte svenska regeringen rö-

dakorsomnibussar under greve Folke Bernadottes och överste Björks ledning.

I februari 1945 erfor excellensen Günther, att Hitler hade givit order om att, när de allierade nalkades ett koncentrationsläger, detta skulle med samtliga där vistande personer sprängas i luften. Excellensen Günther förfäktade, att detta under alla förhållanden måste förhindras. Särskilt tänkte han på de norska koncentrationslägren. Kersten skickades till Himmler den 3 mars för att om möjligt förhindra detta. Den 12 mars 1945 lyckades det Kersten att träffa följande överenskommelse med Himmler.

1) Himmler underlät verkställa Hitlers order att spränga koncentrationslägren i luften, när de allierade närmade sig, samt förbjöd varje som helst sprängning ävensom dödande av fångar.

2) När de allierade närmade sig koncentrationsläger överlämnades detta till de allierade i vanlig ordning med vita fanor.

3) Varje ytterligare nedskjutning av judar upphörde och förbjöds; judarna likställdes med fångar i andra koncentrationsläger.

4) Förklarade sig Himmler införstådd med att icke vidare låta utrymma koncentrationsläger; fångarna fingo vara kvar där de för ögonblicket befunno sig.

Samtidigt utverkade Kersten hos Himmler ett sammanträffande med representanten för judiska världskongressens sektion Stockholm, herr Norbert Masur, i och för förhandlingar ang. räddning av de judar, vilka ännu befunno sig i tyska koncentrationsläger, och dessas bättre underhåll. Dessa förhandlingar förde medicinalrådet Kersten i samarbete med judiska världskongressen New York och dess representant, herr Gilel Storch. Även dessa förhandlingar förde till ett framgångsrikt resultat.

Genom ovanstående åtgärder kunde Kersten i sista ögonblicket rädda livet på hundratusentals människor.

På grund av dessa Kerstens förhandlingar med Himmler beslöt excellensen Günther att lägga upp Sveriges räddningsarbete efter stora linjer. När någon ny svårighet uppkom, fick Kersten åter i uppdrag att hjälpa ingripa. Slutligen flög Kersten den 19 april 1945 på Günthers uppdrag ännu en gång till Tyskland för att förhandla om de tyska truppersnas i Norge kapitulation och om det slutliga frigivandet av samtliga skandinaver i Tyskland.

Den 21 april, kl. 2 på natten, framförde Himmler det första fredsanbudet till Kersten. Kersten avböjde emellertid att vidarebefordra detta anbud, då han i egenskap av läkare icke ville syssla med politik. Emellertid föreslog han greve Folke Bernadotte, som därefter överlämnade anbudet till svenska regeringen.

Kersten, som sedan 30 september 1943 bor i Stockholm, har på excellensen Günthers uppdrag flugit fem gånger till Tyskland och har alltid varit beredd att när som helst ingripa och hjälpa till. Han har gjort allt fullkomligt oegennyttigt. Hans resor till Tyskland voro ofta förenade med livsfara. Han var icke politiskt intresserad.

Kerstens samarbete med excellensen Günther hemlighölls ytterst noga — blott få människor kände till detsamma — enär man befarade, att ett offentliggörande härav kunde äventyra Sveriges humanitära räddningsarbete.

I brev till envoyén G. Engzell den 28 september 1948 yttrade *Günther* bl. a.

Det förhåller sig otvivelaktigt så, att Kersten gjorde en rent otrolig insats i fråga om att rädda människor ur nazistbödlarnas klor. I många fall skedde

detta på direkt begäran av mig, och med angivande från min sida av vilka personer det gällde. Dessutom kan det utan överdrift sägas, att det var genom hans förmedling som den stora räddningsaktionen under Bernadottes ledning kunde komma till stånd.

Jag har i första hand till följd härav alltid ansett det vara skäligt att Kersten finge svenskt medborgarskap. Detta har jag flera gånger och i olika sammanhang framhållit. Det lösa pratet om Kerstens mörka föregående har jag aldrig trott på, och det har ju heller icke på minsta sätt bestyrkts.

Engzell har i skrivelse till Kersten den 15 januari 1946 meddelat följande.

Under de senare åren av nazistregimen i Tyskland har Ni på ett erkännansvärt sätt varit behjälplig vid genomförande av åtskilliga svenska hjälpsaktioner beträffande människor, som fallit offer för nämnda regim. Ni har därvid alltid visat Eder beredd att söka hos Edra förbindelser i Tyskland genomföra de önskemål i sådant syfte, som från svenska utrikesdepartementet framförts till Eder.

Jag är medveten om att Ni i hög grad bidragit till att vissa svenska medborgare, vilka för sin verksamhet i Polen blivit i Tyskland dödsdömda eller ådömda livstidsstraff, blivit benådade och frigivna. Jag känner också till en del andra fall, där Eder medverkan bidragit till frigivning av i Tyskland internerade personer av olika nationaliteter. Bland önskemål, som från Utrikesdepartementets sida genom Eder framförts till tyska vederbörande och som i betydande grad kunnat genomföras, vill jag erinra om frigivning av ett stort antal judar och andra personer från koncentrationslägren, överförande till Sverige av en grupp i Norge internerade judar, frigivning av några till frihetsstraff i Tyskland dömda svenska sjömän, förbättring av förhållandena för de politiska fångarna i Norge och delvis frigivning av sådana.

Då jag bland andra i Utrikesdepartementet deltagit i detta arbete för att rädda människor ur nazismens klor, ber jag att få giva uttryck för min stora tacksamhet för Eder hjälp härvidlag.

Sveriges förutvarande minister i Berlin *A. Richert* framhöll i brev till advokat Littorin den 19 december 1946 om Kerstens insatser i svenskt hjälparbete följande.

Med anledning av Edert brev av den 13 i denna månaden rörande medicinalrådet Felix Kersten ber jag härmed få meddela, att jag vid personligt besök i början av detta år hos justitieministern, statsrådet Zetterberg — liksom en gång tidigare hos hans företrädare, dåvarande statsrådet Bergquist — närmare utvecklat de exceptionella omständigheter, som enligt mitt förmenande talade för — och alltså tala för — ett tillmötesgående av Kerstens önskan att bli upptagen till svensk medborgare. Jag har därvid särskilt erinrat om Kerstens insats för frigivande av de fem s. k. Warschausvenskarna och därjämte framhållit, att Kersten i ett stort antal fall lyckats utverka frigivande av andra i Tyskland häktade eller dömda personer, däribland åtskilliga svenskar, samt att han sålunda säkerligen räddat många människor av olika nationaliteter.

Vad de s. k. Warschausvenskarna beträffar förhöll det sig ju så, att sedan de fyra dödsdömda efter intervention av H. M. Konungen benådats till livet, olika aktioner gjordes i syfte att få dem frigivna från det fängelse där de avtjänade sina straff. Så småningom blevo också de fem dömda frigivna, först två och vid en senare tidpunkt de återstående tre. Kerstens insatser i

detta sammanhang voro förvisso av en utomordentlig betydelse; att de tre sista blevo frigivna före julen 1944 torde i varje fall kunna tillskrivas Kerstens bemödanden.

Bland andra fall, där Kersten med åsyftat resultat ingripit, erinrar jag mig professor Seips frigivande från ett tyskt koncentrationsläger. Kersten upptog denna sak på begäran av finske Berlinministern Kivimäki, sedan jag bett denne att, med utnyttjande av den goda ställning han på grund av Finlands krigsdeltagande då hade, söka utverka Seips frigivande. Kivimäki efterkom beredvilligt min begäran och tog upp saken i tyska utrikesministeriet. Den upptogs även på andra vägar från svensk sida. Men avgörande för utgången blev helt säkert, att Kivimäki intresserade Kersten, som han personligen kände, för saken, och att denne lyckades förmå Himmler ge order om Seips frigivande.

Sedan jag i samband härmed gjort Kerstens bekantskap, sammanträffade jag med honom ett flertal gånger under krigets fortsatta förlopp. Jag överlämnade därvid med fullt förtroende till honom ett stort antal 'fall', där jag misströstad om möjligheterna att på den officiella vägen nå positiva resultat, och han upptog dem alla med en beredvillighet, som är förtjänt av allt erkännande. Bland sådana fall erinrar jag mig det i pressen nyligen omnämnda frigivandet av förutvarande österrikiska förbundspresidenten, sedermera överborgmästaren i Wien Seitz, som satt i koncentrationsläger i Tyskland. Jag lämnade denna sak till Kersten sedan man från Utrikesdepartementet till mig meddelat, att dåvarande statsministern Hansson, som uppmärksamgjorts på Seitz' förtvivalade läge, vore mycket intresserad av att något skulle göras för att hjälpa honom. Kersten lyckades uppnå hans frigivande, varom han mottog skriftligt besked från Himmler personligen.

I krigets slutskede överhopade jag Kersten med framställningar om frigivande av många andra häktade eller internerade personer, svenskar och utlänningar. Även härvid lämnade han, med erkännansvärd beredvillighet, effektivast tänkbara hjälp.

Svenska sektionen av Judiska världskongressen (World Jewish Congress) vitsordade i skrivelse till statsrådet Zetterberg den 18 juni 1947 Kerstens insatser vid räddningen av judar m. fl. ur de tyska koncentrationslägren. I skrivelsen uttalades härvid bl. a., att Kersten oegennyttigt ställt sig till förfogande vid strävandena att rädda internerade judar från de tyska koncentrationslägren. Sålunda hade genom Kerstens bemödanden under de gångna krigsåren 3 500 judar frigivits och kunnat överföras till Sverige. Hitler hade befallt, att de tyska koncentrationslägren skulle sprängas i luften med samtliga fångar och vaktpersonal, då de allierade trupperna närmade sig. Kongressen hade vädjat till Kersten att söka förhindra detta. Med användande av sitt inflytande över Himmler, som skulle verkställt ordern, lyckades Kersten övertyga Himmler om att icke utföra densamma. Härigenom räddades 100 000-tals människor av olika nationaliteter, däribland omkring 60 000 judar. Kongressen visste vidare, att det lyckats Kersten att hos Himmler genomdriva, att de i koncentrationslägren befintliga judarna icke vidare finge skjutas utan skulle behandlas lika med andra fångar, med undantag för ett visst mindre antal judar, vilka på order av Kaltenbrunner blevo deporterade. Kersten hade aldrig vägrat hjälpa hur svår situationen än varit, och hans räddningsinsatser hade varit av mycket stor betydelse i de svåraste tider av lidande i judefolkets historia.

Baron E. Van Nagell, nederländsk minister i Stockholm under åren 1934—1941 och å tjänstens vägnar verksam härstädes till hösten 1946, och professorn i ekonomisk historia N. Posthumus, Amsterdam, ha i särskilda skrivelser redogjort för företagna undersökningar rörande Kerstens person och hans förehavanden under kriget.

Van Nagell har i ett i Haag den 4 januari 1947 dagtecknat memorandum framhållit bl. a., att genom såväl Hollands som Englands och andra allierade länders hemliga underrättelseväsen såväl under kriget som efter dess avslutande företagits noggranna undersökningar beträffande Kersten. Dessa undersökningar kunde så mycket tillförlitligare ske, som de allierade efter Tysklands kapitulation hade tillgång till de tyska arkiven och andra informationskällor. Det hade genom dessa undersökningar blivit till full evidens klarlagt, att Kersten icke gått nazistregimens intressen till handa utan emot desamma. Han hade varken varit gestapoagent, nazist eller nazistiskt påverkad. Hans inriktning vore i stället den rakt motsatta. Han hade använt sitt inflytande på Himmler till att genomföra en rad räddningsaktioner till förmån för olika länder såsom Holland, Sverige, Norge, Danmark, Belgien och Frankrike.

I skrivelse till utrikesminister Undén den 24 november 1950 framhöll *Posthumus* bl. a. följande.

I min egenskap av ordförande i riksinstitutet för krigshistoria i Amsterdam erhöll jag för tre år sedan av nederländske ministerpresidenten dr. W. Drees uppdrag att noga undersöka fallet Kersten för ministerrådets räkning. Av den anledningen ha mina medarbetare och jag inhämtat upplysningar ur nederländska, svenska, tyska och finska dokument, genomforskat olika arkiv och förhört många personer.

Med anledning härav ha vi fastställt, att medicinalrådet Kersten har varit en människoräddare och välgörare av största format, som utan att vara politiskt engagerad gått sin väg rätt fram och haft som enda mål för ögonen att hjälpa och rädda människor, vilka under det sista kriget blivit förföljda av det nationalsocialistiska Tyskland.

Då medicinalrådet Kersten vid krigsslutet hade avslutat sitt i historien enastående humanitära räddningsverk skördade han inte, som man hade kunnat vänta, överallt erkännande och tack, utan han blev tvärtom utsatt för egendomliga beskyllningar. Så påstods bl. a. att han hade tavlor i sin besittning som han stulit i Holland, att han inte var finländare utan tysk, att han varit nazist och stått i tjänst hos Himmler, att han inte hade något läkar diplom och att han själv lagt sig till med titeln medicinalråd, att i arkiven i Nürnberg funnos för honom graverande dokument och att han hade Himmler att tacka för sin förmögenhet och sin jordegendom Harzwalde.

På grund av våra ingående undersökningar blev fastställt, att alla dessa beskyllningar mot medicinalrådet Kersten vilade på ren fantasi och lögn och att härvid människor voro verksamma, som hade intresse av att nedvärdera och förringa storheten i det arbete, som Kersten under hela sista kriget utfört, och att draga honom själv i vanrykte.

Vid undersökningarna blev i motsats till ovan anförda förtal fastställt, att Kersten i stället för att skaffa sig finansiella fördelar har använt en stor del av sin privatförmögenhet för att genomföra sitt räddningsarbete. Himmler och hans närmaste medarbetare voro omutliga. Men de lägre tjänste-

männen ville ständigt ha presenter, och dessa presenter måste Kersten betala med egna medel för att försäkra sig om dessa tjänstemäns medverkan, ty också dessa lägre tjänstemän behövde han för sitt stort upplagda räddningsarbete.

Det kan kanske intressera Ers Excellens att erfaras, att vi beträffande Kerstens hjälp till Holland ha fastställt, att det var han som genom sitt inflytande på Himmler förhindrade utförandet av den 1941 skisserade planen att överflytta holländska folket till Polen. Det var Kersten, som förhindrade den redan beslutade överföringen av de holländska konstskatterna år 1943. Det var också han som förhindrade förstörandet av staden Haag och fördämningarna år 1945. Dessutom tacka många tiotusental nederländare honom för sina liv.

Medicinalrådet Kerstens räddningsverk har vår fulla beundran, och det torde vara Ers Excellens bekant att nederländska regeringen som tack och erkännande för hans historiska förtjänster om Holland utnämnt honom till officer med stora korset av Nederländska Oranien-Nassau-orden.

Legationsrådet vid Finlands beskickning i Berlin under åren 1937—1944, *E. Lundström*, har i skrivelse till Kersten den 1 juli 1949 lämnat uppgifter rörande Kerstens verksamhet för Finland och hans förbindelser med finska legationen i Berlin. Skrivelsen har överlämnats till utskottet av advokat Littorin. Lundström meddelade bl. a., att Kersten behandlat Himmler sedan 1939 och gjort detta med finska beskickningens vetskap och fulla medgivande. Beskickningen lät sig därvid ledas av tanken, att en direkt förbindelse mellan en finsk medborgare och högsta chefen för Tysklands polisväsen skulle kunna bli värdefull på ett eller annat sätt. Utvecklingen visade senare, att denna tanke vore riktig. Lundström hade, så gott det varit möjligt, i Berlin följt Kerstens räddningsaktion under kriget fram till 1944. Åtskilliga förhållanden diskuterades vid finska beskickningen och utfördes på basis av utförliga planer. På så sätt utvecklade sig ett fruktbärande samarbete mellan legationen och Kersten, vilket i allmänna och i för Finland viktiga frågor ledde till mycket gott resultat. Kersten hade legationens fulla förtroende. Vad särskilt gällde Finland erinrade sig Lundström att Kerstens interventioner hos Himmler på ett kanske avgörande sätt bidro till att lätta Finlands försörjningssvårigheter genom spannmålsleveranser från Tyskland. Enligt vad Lundström genom intresserade personer erfarit, hade Kersten i samband med den planerade deporteringen av finska judar till Tyskland gjort sitt inflytande på Himmler gällande på så sätt att begäran härom icke framställdes på allvar. Även vid många andra tillfällen hade Kersten alltid varit beredd att tillhandagå den finska beskickningen med råd och dåd.

Dåvarande chefen för utrikesdepartementets arkiv *U. Willers* upprättade den 14 juni 1952 en promemoria rörande Kersten och hans ansökan om svenskt medborgarskap. I promemorian anförde Willers följande.

Kersten är född som rysk medborgare i Dorpat 1898; fadern tillhörde en tysk-baltisk godsägarefamilj. I sina minnen framhåller han som ett av de starkaste barndomsintrycken det ryska revolutionsförsöket 1905 och dess bekämpande. Vid drygt tjugo års ålder kom han i finsk militärtjänst, och han tillhörde den finska frivilligkår, som under ledning av bl. a. den estnische generalen Johan Laidoner och svensken Martin Ekström 1918—1919

sattes in i spelet om Estland. Han vann sedan 1920 finskt medborgarskap. Att denna bakgrund givit honom en bestämd politisk inriktning, med vilken det låg ganska nära tillhands att föras in mot efterkrigstidens fascistiska strömningar, torde vara ovedersägligt. Själv har Kersten i skilda sammanhang poängterat sin brist på andra politiska intressen än en utpräglad anti-kommunism. Attityden må icke här diskuteras. Våren 1939 finna vi honom emellertid knuten som en slags livmassör till en av Tredje rikets främsta spetsar, Heinrich Himmler. Hans praktik utsträcktes under stormaktskrigets lopp att gälla även en rad andra av det nationalsocialistiska Tysklands ledande män. Det är först genom denna period av sitt liv, som Kersten genom omständigheternas makt får en anknytning till Sverige. Kontakten daterar sig uppenbarligen till krigets senare skede, till tiden efter det att Tyskland alltmer börjat mötas av svårigheter. En avgörande roll för alla de senare engagemangen spelades av den utbildning, som Kersten i början av tjugotalet kom att få i Helsingfors. Före sin militärtid hade han gått i lantbruksskola och någon kortare tid också arbetat som jordbrukare. Efter att ha lämnat krigstjänsten bedrev han en tid mera propedeutiska medicinska studier och utbildade sig först i Helsingfors, senare i Berlin till sjukgymnast. Utpräglade anlag för detta arbete ansåg sig en läkare ha kunnat finna hos Kersten, och denne blev inom kort assistent i Berlin hos en kinesisk utövare av yrket, vilken senare (1925) överlät sin praktik till honom. Med denna verksamhet kom Kersten att kombinera praktik på andra håll, uppenbarligen med stigande inriktning mot de kräsnaste överklasskretsar. Den remarkablaste patienten blev den holländske prinsens-gemålen Henrik, på vars förslag Kersten enligt egen uppgift 1928 slog sig ned i Holland, dock utan att bryta de intima tyska kontakterna. Rörande Kerstens färdigheter och yrkesutövning är i huvudsak intet annat bekant än hans egna uppgifter — främst memoarboken — men även dessa äro diffusa och motstridiga. Tillsammans ge de icke blott bilden av en med hypnotisk förmåga kombinerad yrkeskunskap, om vilken den medicinska sakkunskapen eventuellt skulle kunna avge ett omdöme, utan även ett ofrånkomligt intryck av charlataneri.

Kort efter nazismens genombrott, år 1934, köpte han sig en lantegendom åtta mil från Berlin. I en skrivelse till Kungl. Maj:t av 25 november 1946 anhöll han om tillstånd att förvärva en mindre gård i Södermanland. Han åberopade bl. a. sina tidigare erfarenheter från skötseln av den tyska gården 'under den tid vi voro tvångsförflyttade till Berlin'. Han underlåter att i det här sammanhanget nämna, att den kom i hans ägo redan året efter Hitlers makttillträde, vid en tidpunkt då det dock under inga förhållanden kunde ha varit tal om något dylikt tvång; uppgiften återfinns däremot i memoarerna.

För tidpunkten för Kerstens engagemang hos Himmler ger han själv något skiftande uppgifter. I memoarverket förklarar han så t. ex., att det skedde redan före krigsutbrottet 1939, medan han i en skrivelse av 11 maj 1948 till utrikesministern angående ersättning för vissa omkostnader uppger maj 1940. Han uppger vidare, att Himmler ulövat påtryckningar på honom genom att hota hans svärföräldrar. Tillvägagångssättet vore på intet sätt förvånande för Tredje rikets ledare, men det bör påpekas, att det enda bevis, som kan företes, är en fotostatkopiering av ett brev av Kerstens egen hand till Himmler. Aktstycket synes icke direkt ha karaktären av koncept; skulle det vara originalet är det svärförklarligt huru dokumentet återgått till Kerstens hand. Intet i detsamma visar, att det verkligen kommit Himmler till handa. Åtskilligt av det bevismaterial, som Kersten företett, bär en liknande prägel. En rad av de intyg, som presenterats i skilda sammanhang, ge

intrycket av beställningsskrivelser. De förtjänster, som tillskrivas Kersten, synas i regel ha redovisats för utställaren av honom själv och detta oftast på det synnerligen pretentiösa sätt, som utmärker memoarverket. Det har lyckats författaren att rädda förvånansvärt många dokument trots att han på flera ställen beklagar, att han förlorat större delen av sitt arkivmaterial. Att han icke haft tillgång till minnesanteckningar framgår tydligt av de ofta återkommande motsägelserna, icke minst i fråga om det kronologiska sammanhanget. Trots detta är det förvånande, att han icke kan exakt ange när han kom till Sverige; hösten 1943, sommaren 1944 och hösten 1944 äro några av hans uppgifter på denna punkt.

Det är obestridligt, att Kersten använt sitt inflytande hos Himmler för att rädda en rad av politiska skäl i Tyskland fängslade undan ett hårt öde. Det har i olika svenska och utländska tidningsorgan uppgivits, att han även använt detta sitt inflytande för att direkt eller indirekt skaffa sig själv ekonomiska förmåner, men härom har dock intet förts i bevis. Den del av hans humanitära verksamhet, som kan ha intresse ur svensk synvinkel, faller helt inom stormaktskrigets slutskede, då man även inom den tyska ledningen började hysa tvivel rörande utgången och till följd härav icke var obenägen att i en eller annan form arrangera återförsäkringar. Flera av de återgivna dokumenten av Himmler och Brandt tala här sitt tydliga språk. Kersten synes tillskriva sig den väsentliga förtjänsten av det stora räddningsarbetet ur koncentrationslägren 1945, medan Folke Bernadotte uttrycker sig vida mindre bestämt på denna punkt.

Bland de nazistiska projekt, vars genomförande Kersten säger sig ha förhindrat, kan nämnas utrotning av den tyska adeln och av Finlands judar samt en finsk-tysk expropriering av Nord-Sverige. Det är långt ifrån utslutet, att dylika tankar kunna ha dukit upp i kretsarna kring Hitler, men det finns allt skäl förmoda, att de hade samma karaktär av till morgondagen glömda hugskott, som är ett av de starkaste inslagen i Hitlers föregående år publicerade "Tischgespräche".

Det föreligger en rad ytterst positiva uttalanden rörande Kersten och hans ansökan om medborgarskap av svenska ämbetsmän i ledande ställning, inom och utom utrikesförvaltningen: f. d. överståthållaren Nothin samt envoyéerna Günther, Richert och Engzell. De ha samtliga varit i tillfälle att ur svensk synvinkel följa de ofta snabba och goda resultaten av Kerstens i en rad fall från svensk sida inspirerade framstötter hos Himmler för att rädda internerade. Samtliga ha de emellertid sett frågan om hans svenska medborgarskap som en möjlighet att belöna honom för hans insatser; ett närmare övervägande av hans allmänna lämplighet för en dylik förmånsställning synes däremot icke ha företagits. I någon mån har man tydligen sett ett eventuellt tilldelande av medborgarskap som en till sin karaktär fullt jämförlig parallellåtgärd till en från flera håll föreslagen ordensförläning.

Det synes emellertid, som ovan redan antytts, vara av vikt, att dessa huvudsakligen under krigsåren och närmast därefter gjorda uttalanden, vilka i och för sig icke synas vara av den art, att de binda de svenska myndigheterna, kompletteras med en undersökning av Kerstens yrkesutövning och inpassning i det svenska samhället. En dylik undersökning är så mycket mera på sin plats, då vederbörandes motivering för sin ansökan varit skiftande. Han har sålunda dels gjort gällande, att han ville uppfostra sina barn till svenska medborgare, draga sig tillbaka från sin praktik till sin lantegendom, dels att hans ekonomiska läge icke vore särdeles gynnsamt, att han avsåge fortsätta sin yrkesutövning, vars internationella inriktning skulle underlättas genom svensk statsanhörighet.

År 1947 tillsatte holländska parlamentets andra kammare en *undersökningskommission*, med uppgift att granska den holländska London-regeringens verksamhet under krigsåren 1940—1945. I den parlamentariska kommissionens sjätte rapport utgiven omkring den 1 oktober 1952 redovisas resultatet av de av kommissionen vidtagna undersökningarna rörande Kersten. En auktoriserad översättning till engelska med sammandrag av rapporten angående Kersten har stått till utskottets förfogande och skall nedan i viktiga delar återgivas.

Kommissionen började sin undersökning med en biografi över Kersten. Av större intresse torde vara undersökningskommissionens redogörelse för Kerstens förhållande till Himmler och nationalsocialismen jämte kommissionens uppfattning om Kerstens betydelse för genomförandet av svenska räddningsaktioner. I dessa senare frågor framhöll kommissionen följande.

Den 10 mars 1939, alltså före krigsutbrottet, togs den kontakt, som för Kersten skulle bli av så stor betydelse under kriget; då fick han Himmler som patient. Kersten uppger att denna kontakt gjordes på initiativ av Dr. Diehn, direktören för det tyska kaliumsyndikatet, vilken på detta sätt hoppades kunna upprätta förbindelse mellan Himmler och de stora industrimännen. Det äger sin riktighet att Kersten tvekade och först sökte råd hos finska legationen. Där ansåg man det tillrådligt att han åtog sig Himmler som patient och att det kunde vara bra, om en finsk medborgare stode i så intim kontakt med riksledaren för SS. Denna förbindelse, sedd från läkar-synpunkt, blev mycket intim; Himmler hade en magåkomma, som då och då gjorde det omöjligt för honom att utföra något arbete, och han blev helt och hållet beroende av Kerstens terapi.

När tyskarna invaderade Nederländerna, meddelade Himmler till Kersten, som då var bosatt i Tyskland, att denne icke under några förhållanden fick återvända till Nederländerna; han skulle stanna i Tyskland. Till en början var han tvungen att bo på Harzwalde. Kersten meddelade Himmler, att han vore villig fortsätta behandlingen på villkor att han (Kersten) inte behövde bli inblandad i partiet, SS eller Wehrmacht.

Alltifrån denna tid (1940) ägnade Kersten sitt arbete för Tysklands offer. I samband härmed är det viktigt att mera ingående skärskåda Kerstens ställning i det nationalsocialistiska Tyskland och den psykologiska bakgrunden till hans uppträdande.

Kersten härstammar från de baltiska länderna. Detta innebär, att han visserligen vuxit upp under den ryska regimen men å ena sidan kände sig nära besläktad med Skandinavien och dess invånare och å andra sidan starkt influerad av den tyska kulturen. Han hade erhållit finskt medborgarskap och hade därefter bott i Nederländerna i tolv år under gynnsamma omständigheter; utan tvivel kände han sig fördenskull mycket fäst vid detta land. Man kan säga, att Kersten var kosmopolitiskt sinnad.

Kersten var bestämd motståndare till nationalsocialismen men i övrigt var han mycket litet intresserad av politik. Han var framför allt läkare och som sådan beredd att hjälpa envar utan åtskillnad. Han var av naturen öppen, positiv, mycket verksam och med en mycket stark humanitär känsla. Detta är anledningen till att Kersten behandlade Himmler och gjorde livet möjligt för honom, samtidigt som han utnyttjade sitt stora inflytande, för att inte säga makt, över Himmler till att hjälpa offren för den nationalsocialistiska regimen under hela kriget. Under åren 1940—1945 utnyttjade han för detta ändamål varje tillfälle som yppade sig eller som han kunde

framskapa. Dessutom gjorde han detta med risk för sitt eget liv; många nationalsocialistiska ledare sågo hans inflytande över Himmler och hans verksamhet med avundsamma ögon. Av en varning från W. Schellenberg framgår, att Kaltenbrunner var ute efter hans liv.

Kersten har gjort Finland så utomordentligt stora tjänster, att han belönades med hederstiteln medicinalråd och dessutom utnämndes till kommandör av Finlands Vita ros' orden. Hans tjänster i detta avseende gällde speciellt finska judar, vars utlämnande Tyskland begärt, och tyska spannmålsleveranser till Finland. Han gjorde emellertid inte endast finnar och Finland stora tjänster utan också Nederländerna, som senare kommer att visas. Kerstens aktivitet ökade allteftersom kriget pågick. Den antog mycket stora proportioner 1944, när Kersten flyttade till Stockholm och upptog regelbundet samarbete med svenska regeringen.

Kersten förklarar i sin bok 'Klerk en Beul', att utvecklingen av förbindelserna mellan Finland och Tyskland gjorde det önskvärt för honom att i viss mån hålla sig på avstånd. Han förklarade för Himmler, efter att ha konsulterat den finske ambassadören i Berlin, att finska regeringen hade för avsikt att kalla hem honom som läkare och officer. Om Himmler önskade fortsätta behandlingen, skulle Kersten försöka förmå finska regeringen tillåta honom att bosätta sig i Sverige, där han kunde ägna sig åt de finska soldater, som vårdades som konvalescenter där; i så fall kunde han, när Himmler behövde hans hjälp, flyga till Tyskland. Himmler gick med på att Kersten etablerade sig i Stockholm.

I Stockholm kom Kersten först i kontakt med (oktober 1943) den svenske utrikesministern Günther. Han hade rönt Günthers uppmärksamhet genom sin intervention till förmån för några svenska ingenjörer, som blivit arresterade i Warszawa, misstänkta för spioneri. Günther blev övertygad om att Kersten till följd av sina förbindelser med Himmler kunde bli till stor hjälp vid utförandet av en aktion, som svenska regeringen ansåg önskvärd under 1944. Den neutralitetspolitik som Sverige fullföljde var nämligen mycket läglig för Tyskland, alldeles särskilt när detta land tvingades på defensiven, och väckte de allierades misshag. Därför utövades press mot Sverige för att få det att inträda i kriget på de allierades sida. Det bästa motståndet mot denna press ansåg man i Sverige vara en humanitär aktion. Detta skulle icke blott öka Sveriges anseende i de allierade länderna, det skulle också göra Sveriges neutralitet nyttig, ja kanske outhärlig även i engelsmännens och amerikanarnas ögon.

Günthers och Kerstens förenade aktion började från dessa utgångspunkter. Den senare skulle underhandla med Himmler angående frigivning och överföring till Sverige av fångar från koncentrationsläger. Underhandlingar voro redan i gång i september 1944, och under de följande månaderna fram till Tysklands kapitulation medförde de goda resultat. Det gällde inte längre enskilda fall eller sådana mindre grupper, som Kersten hjälpt under tidigare år, det rörde nu grupper om hundratals och till och med tusentals människor; norska, danska, svenska, franska, polska, belgiska och holländska undersåtar blevo faktiskt överförda i stort antal till Sverige. När Stockholmssektionen av World Jewish Congress trädde i förbindelse med Kersten, utsträcktes dessa utomordentliga tjänster till de oräkneliga judarna i tyska koncentrationsläger. Kersten gjorde slutligen stora ansträngningar i fråga om vården av fångarnas hälsa och säkerhet i händelse av en tysk kapitulation.

Himmlers samtycke till fångarnas frigivning var den första men inte den enda av Günthers omsorger. Sverige hade förklarat sig berett att genom-

föra transporten, för vilken Sverige måste uppbygga en organisation. Busskolonner uppsattes och ställdes under greve Folke Bernadottes befäl. Genom greve Bernadottes uppträdande på arenan aktualiserades en kontrovers mellan Kersten och honom, berörande den roll var och en av dem spelat i det svenska hjälparbetet och i Himmlers erbjudande om kapitulation.

Denna rapport är icke platsen för en fullständig och kritisk behandling av denna fråga men kommissionen anser det lämpligt att på basis av sin kunskap om dokumenten framlägga en kortfattad mening. Utan tvivel underlättade Kersten Himmler om svenska regeringens planer och erhöll hans medgivande till de olika aktionerna. Kersten sammanförde sedan greve Bernadotte med Himmler, beredde marken för honom och höll kontakten vid liv. Greve Bernadotte underhandlade visserligen med Himmler i skilda ämnen, bl. a. angående skandinaverna, men hans insatser lågo minst av allt på att i första hand vinna Himmlers medverkan; han ägnade sig främst åt transportfrågorna.

För att få en korrekt uppfattning av den fråga, som efter hand kommit att betecknas som Kerstenfrågan, bör också dess 'eftermäle' omnämnas. 1945 utgav greve Bernadotte en redogörelse över sitt arbete i en liten bok, i den svenska upplagan kallad 'Slutet' och i den schweiziska 'Das Ende'. Den måste ha skrivits omedelbart efter Tysklands kapitulation; företalet är daterat juni 1945. Denna bok, som är avfattad i vaga ordalag och därför erbjuder föga att taga på för en kritisk bedömning, nämner inte Kerstens namn en enda gång; hela aktionen är Bernadottes verk.

Kersten hade några anteckningar bevarade, vilka han ursprungligen hade avsett skulle publiceras efter hans död, i varje fall sedan en ganska avsevärd tid förflutit. Utgivandet av greve Bernadottes bok föranledde honom att ändra åsikt och anteckningarna publicerades i USA 1947 under titeln 'Memoirs' men i en förvanskad version därigenom att förläggaren hade reviderat texten utan författarens vetskap.

Kerstens anteckningar i denna version ha utkommit i översättning i Skandinavien. Slutligen publicerade Kersten 1948 i Nederländerna den verkliga texten under titeln 'Klerk en Beul'.

Det råder alltså inga tvivel om att ansträngningar avsiktligt gjordes för att låta Kerstens insatser i den svenska interventionen falla i glömska, för att äran skulle tillkomma greve Bernadotte och kanske även Sverige. Hänsyn till alla ovannämnda fakta leder till en sådan slutsats. Den vinner dessutom stöd av utsagor av vittnen, vilka med all säkerhet äro välunderrättade; Günther, vilken såsom utrikesminister organiserade denna aktion med Kersten, Lundström, vilken såsom rådgivare till finska legationen i Berlin stod i ständig förbindelse med Kersten, herr och fru Van Nagell-Van Haersolte vilka samarbetade med honom i Stockholm under kriget och Van Rijekevoersel, vilken var legationssekreterare i Stockholm under perioden före och efter den tyska kapitulationen.

Konsekvenserna härav för Kersten blevo större än den brist på erkännande, som bland annat tydligt framgår därav att han från Nederländerna belönades endast med Röda Korsets silvermedalj, under det att prinsessan Juliana vid sitt besök i Stockholm utdelade många höga utmärkelser till ett antal svenskar, som medverkat vid det svenska räddningsarbetet, exempelvis storkorset av Oranien-Nassau-orden till greve Bernadotte. Kersten önskade slå sig ner för gott i Sverige och gjorde framställning om vinnande av svenskt medborgarskap. Detta förvägrades honom, enligt uppgift från holländske ministern i Helsingfors, efter intervention av greve Bernadotte. Ett skäl för avslag var att Kerstens uppgifter beträffande hans åtgärder till förmån för det holländska folket icke vore välgrundade, eftersom han härför endast belönats med ovannämnda silvermedalj. Dijckmeester vid hol-

ländska informationsbyrån skrev så tidigt som 1945 till sina överordnade i Stockholm: Hans (Kerstens) närvaro kommer att tolereras av svenskarna under förutsättning att han håller sig i skymundan.

Enligt kommissionens åsikt torde vad ovan sagts klart belysa sammanhanget. Den önskar emellertid tillägga något ytterligare. Van Nagell uppger, att han icke utan svårigheter fick till stånd ett samtal med greve Bernadotte angående Kerstens del i den svenska räddningsaktionen. Han beskriver resultatet på följande sätt: Slutligen medgav han att den räddningsaktion, som genomfördes endast i hans namn, bestod av två uppgifter: 1) befrielse från läger i Tyskland, vilket hade åstadkommits av Kersten ensam, och 2) hans (Bernadottes) transport av frigivna fångar.

Posthumus frågade greve Bernadotte, om han hade haft någon nytta av Kerstens hjälp. På den frågan erhöll Posthumus endast svaret 'Ja'.

Med stöd av sitt under en särskild rubrik redovisade källmaterial företog kommissionen en grundlig undersökning av Kerstens insatser för Nederländerna och det holländska folket. Då frågan berör enbart holländska förhållanden återgives endast kommissionens sammanfattande översikt om Kerstens ingripanden. Kommissionen anförde bl. a. följande.

De resultat som uppnåtts av Kersten kunna enligt sin natur klassificeras i två grupper. Resultaten i den första gruppen äro positiva; de beteckna en bestämd och synlig förändring till det bättre i vissa individers eller grupper ställning. Hit kan räknas bl. a. frigivningen av holländska kvinnor från Ravensbrück, Himmlers order att överlämna koncentrationslägren och deras fångar i god ordning och oskadade till de allierade och skyddandet av många judar, av vilka några voro holländare. Ingen annan än Kersten vidtog åtgärder för dessa människor, och det är inget tvivel om att de ha blivit räddade.

Resultaten i den andra gruppen äro av annan natur; de omfatta ett förhindrande av deportation av en stor del av eller hela holländska folket till Polen, av att Haag och Zuider-Zee-vallen förstördes, av våra konstskatters förflyttning till öster. Det är slående, att dessa resultat icke betydde en förbättring i individers eller grupper villkor, utan förhindrande av ifrågasatta projekt. Ehuru Kersten bevisligen vidtog mått och steg i förhållande till Himmler i dessa frågor, vilka åtgärder gävo goda resultat, kan det inte bevisas, att dessa projekt verkligen skulle ha utförts, om inte Kersten ingripit. Det är möjligt att andra motverkande faktorer eller omständigheter kunde ha förhindrat deras utförande. Dessutom finns det också i dessa fall en möjlighet, att inflytandet av sådana motverkande faktorer och omständigheter kan ha varit av underordnad betydelse jämfört med Kerstens ingripande.

Kungl. Maj:t fann den 17 oktober 1952 på föredragning och hemställen av statsrådet Lindell ej skäl bifalla Kerstens ansökan om svenskt medborgarskap.

Gällande bestämmelser om svenskt medborgarskap återfinnas, förutom i § 33 regeringsformen, i lagen den 22 juni 1950 om svenskt medborgarskap. Lagen bygger på ett av delegerade för Danmark, Norge och Sverige år 1949 framlagt betänkande (SOU 45/1949). Om förvärv genom naturalisation meddelas bestämmelser i 6 § medborgarskapslagen. Om ansökningsförfarandet givas föreskrifter i Kungl. Maj:ts kungörelse med vissa bestämmelser rörande tillämpningen av lagen om svenskt medborgarskap (SFS 614/1950).

Enligt 6 § äger Konungen på ansökan till svensk medborgare upptaga (naturalisera) utlänning som

1. fyllt aderton år;
2. sedan sju år har hemvist här i riket;
3. fört en hederlig vandel; samt
4. har möjlighet att försörja sig och sin familj.

Naturalisation må beviljas även om föreskrivna villkor icke äro uppfyllda, om det finnes medföra gagn för riket att sökanden upptages till svensk medborgare eller om sökanden förut ägt svenskt medborgarskap eller om sökanden är gift med svensk medborgare eller om eljest med hänsyn till sökandens förhållanden föreligga särskilda skäl för dennes upptagande till svensk medborgare. Är sökanden dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, må även om annat särskilt skäl ej föreligger avvikelse ske från det under punkt 2 angivna villkoret.

Då utlänning enligt paragrafen upptages till svensk medborgare, bestämmer Konungen, huruvida naturalisationen skall omfatta även sökandens ogifta barn under aderton år.

I tillämpningskungörelsen föreskrives bl. a., att vid ansökan skall fogas intyg om sökandens förmåga att tala, läsa och skriva svenska språket.

För medborgare i nordiskt land medgiver den nya lagen, att avvikelse må göras från kravet på sju års hemvist. För dessa fall finnes sålunda icke någon viss minimitid angiven i lagen. Av betänkandet framgår, att de delegerade med denna bestämmelse avsågo att möjliggöra naturalisation efter kortare tids hemvist än fem år. En förutsättning härför borde givetvis vara, framhöllo de delegerade, att ingen tvekan kunde råda om sökandens lämplighet. Beträffande finska medborgare av finskspråkigt ursprung borde därjämte krävas att sökanden behärskade svenska språket.

Departementschefen anslöt sig till de delegerades uppfattning att möjlighet borde beredas att i klara fall naturalisera medborgare i annat nordiskt land efter kortare tids hemvist än fem år samt anförde följande.

De delegerade ha icke närmare uttalat sig om hur stor sänkning av kravet på hemvisttid, som bör kunna ifrågakomma. För egen del anser jag att naturalisation i allmänhet icke bör beviljas tidigare än efter tre års hemvist i Sverige. Jag är emellertid icke beredd att för närvarande taga ställning till om det kan vara lämpligt att som regel tillämpa en så kort hemvisttid som tre år. Tills vidare synes man få pröva sig fram från fall till fall.

Första lagutskottet hade icke något att erinra mot de riktlinjer för bestämmelsens tillämpning, som departementschefen uppdragit. Önskvärt vore, framhöll utskottet, att den normala tiden för naturalisation av medborgare i annat nordiskt land icke nämnvärt överstege tre år.

Enligt vad utskottet inhämtat från justitiedepartementet kräves emellertid i praxis i regel fortfarande fem års hemvist för danskar, finlandssvenskar, islänningar och norrmän. För finska medborgare av finskspråkigt ursprung tillämpas liksom tidigare något längre tid än fem år. Att någon sänkning hittills icke skett beror på att man velat avvakta utvecklingen i praxis i de övriga nordiska länderna.

Det synes uppenbart att medicinalrådet Felix Kersten uppfyller de krav som i medborgarskapslagen angivits som kvalifikationsgrunder för erhållande av svenskt medborgarskap. Vid bedömandet av hans sedan lång tid vilande ansökan borde särskild hänsyn ha tagits till Kerstens förtjänstfulla och väl dokumenterade hjälpverksamhet till förmån för såväl svenskar som åtskilliga andra av den nationalsocialistiska regimen fängslade personer. Den enda handling som stått till utskottets förfogande, som kan antagas ha påverkat Kungl. Maj:ts slutliga ställningstagande, är numera riksbibliotekarie Willers' promemoria, som dock i sak icke innehåller något nytt och som ej vederlägger de utredningsresultat beträffande Kersten till vilka exempelvis den nederländska parlamentskommissionen kommit. Kerstens ansökan har också fått sådant stöd från personer i ansvarig ställning i vårt land under krigsåren som bättre än andra haft tillfälle att bedöma värdet av hans insatser, att ett bifall till hans ansökan tett sig naturligt. Vi ha därför inom utskottet yrkat anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredraganden, statsrådet Lindell.»

III*

(Protokoll över handelsärenden den 14 mars 1952.)

av herrar *Swedberg, Englund, Boman, Bergström, von Friesen, Håstad* och *Hammar*, vilka anfört:

»I två till handelsdepartementet den 3 mars 1952 inkomna ansökningar anhöllo försäkringsaktiebolagen Skandia och Norden, att Kungl. Maj:t måtte stadfästa de ändringar i bolagsordningarna för bolagen, som måst vidtagas i anslutning till 70 § lagen om försäkringsrörelse. Enligt ansökningarna skulle styrelsen i de två bolagen, av vilka Skandia är moderbolag och Norden dotterbolag, bestå av lägst sex och högst nio representanter för aktieägarna samt två ledamöter med uppgift att särskilt vaka över att försäkringstagarnas intresse vederbörligen beaktades. De sistnämnda ledamöterna skulle väljas av en delegation, bestående av ordförande, förordnad av försäkringsinspektionen, samt en representant för var och en av följande organisationer, nämligen Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lanbruksförbund samt Tjänstemännens centralorganisation. Valdelegationens ledamöter och de av delegationen utsedda styrelseledamöterna skulle vara desamma i moderbolaget och dotterbolaget.

Vid den bolagsstämma, som beslöt ändringarna, förelåg en skrivelse från styrelsen, vari styrelsen bl. a. framhöll, att det torde vara uteslutet, att försäkringstagarna genom direkta val utsåge försäkringstagarrepresentanter. Indirekta val genom delegater, direkt utsedda av försäkringstagarna, syntes

*Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Englund, Hällgren, Fritiof Karlsson, Sandberg, Boman, Georg Pettersson och Bergström; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, von Friesen, Fast, Norén, Håstad, Swedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö, Hammar och Larsson i Luttra.

vidare vara praktiskt svår genomförbara bl. a. med hänsyn till att försäkringstagarna vore spridda över hela landet. Det låge då nära till hands — menade styrelsen — att låta valet ske genom medverkan av landsomfattande organisationer, som hade anknytning till Skandiakoncernens försäkringstagare och som tillsammans kunde anses representativa för det stora flertalet av dem. Ett sådant val genom intresseorganisationer stötte icke på några svårigheter. Skandia hade sedan gammalt i mycket stor utsträckning sökt sina försäkringstagare hos industrien, handeln, hantverket och lanthuset samt bland tjänstemän och fastighetsägare. Om intresseorganisationer, som företrädde dessa grupper, bereddes tillfälle medverka vid valet av försäkringstagarrepresentanter, skulle därför det stora flertalet av koncernens försäkringstagare komma att bli representerade vid valet. Härigenom komme de nya föreskrifternas ändamål att tillförsäkra försäkringstagarna ett visst mått av inflytande i bolaget att i görligaste mån fyllas; detta så mycket mera som de försäkringstagare, vilka icke tillhörde ovannämnda grupper, måste antagas ha med de representerade försäkringstagarna överensstämmande intressen.

Om nu nämnda valordning har försäkringsinspektionen i sitt yttrande till Kungl. Maj:t uttalat följande.

Den av Skandia och Norden beslutade formen för utseende av försäkringstagarrepresentanter är ägnad att skapa garantier för att försäkringstagarnas intressen i bolagen komma att vederbörligen beaktas och tillgodoseras enligt försäkringsinspektionens mening sålunda väl syftet med de nya bestämmelserna i 70 § lagen om försäkringsrörelse. Inspektionen har därför intet att erinra mot valsystemet i fråga.

På föredragning och hemställan av chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ericsson, beslöt Kungl. Maj:t den 14 mars 1952 lämna ansökningarna utan bifall.

I interpellation den 10 maj 1952 i första kammaren framställde herr Holmbäck vissa frågor angående försäkringstagarnas representation i försäkringsaktiebolags styrelse.

Herr Holmbäck frågade vilka skäl som föranlett statsrådet och chefen för handelsdepartementet att hos Kungl. Maj:t hemställa om avslag på försäkringsaktiebolaget Skandias ansökan om stadfästelse å de av bolagsstämman antagna reglerna om utseende av försäkringstagarrepresentanter. Interpellanten ville ytterligare veta, vilka fordringar som enligt statsrådets uppfattning borde ställas på en sammanslutning för att den skulle kunna anses som intressegrupp enligt 70 § lagen om försäkringsrörelse och för att alltså fastställelse skulle kunna meddelas å bolagsordning, som åt en dylik intressegrupp anförtrodde att utse försäkringstagarrepresentant.

I sitt svar i riksdagen den 20 i samma månad erinrade statsrådet Ericsson, att i lagen bestämts, att försäkringstagarrepresentationen kan ordnas genom val av intressegrupp, som har anknytning till försäkringstagarna, eller genom förordnande av Konungen eller offentlig myndighet. Det borde märkas

— framhöll statsrådet — att sådana av Kungl. Maj:t eller myndighet utsetta representanter i bolagsstyrelsen företrädde icke staten utan försäkringstagarna — att de utsetts av offentlig myndighet berodde endast på svårigheten att finna någon lämplig ordning, varigenom försäkringstagarna själva skulle kunna välja. I den kungliga propositionen i ämnet hade till ledning vid de nya bestämmelsernas tillämpning uttalats, att i flertalet större bolag försäkringsklientelet vore så omfattande och anknytningarna till särskilda intressegrupper så ringa, att val av försäkringstagarna eller av intresseorganisation icke skulle innebära någon god lösning; i stället borde försäkringstagarrepresentationen i dessa fall komma till stånd genom förordnande av Kungl. Maj:t eller offentlig myndighet. Vid prövningen av bl. a. sådana ansökningar, som interpellanten berört, måste självfallet denna grundsats bliva vägledande. För att en avvikelse från densamma skulle ske måste starka skäl finnas.

Beträffande den av försäkringsaktiebolaget Skandia beslutade formen för utseende av försäkringstagarrepresentanter anförde departementschefen bl. a., att sannolikt de allra flesta försäkringsaktiebolagen kunde uppvisa en anknytning av det lösa slag, som åberopats i Skandia-fallet, och att följaktligen, om resonemanget godkändes, det i propositionen gjorda uttalandet, som riksdagen lämnat utan erinran, skulle sakna mening. Redan av ordalagen i propositionen ('*någon* intressegrupp som kan anses representativ') kunde för övrigt slutas, att man tänkt sig alternativet försäkringstagarrepresentation genom val av intressegrupp för fall, där man hade att göra med ett någorlunda likartat försäkringsklientel, som ägde anknytning till en *viss* intresseorganisation — ej för fall, där enhetlig anknytning sagnades mellan försäkringstagarna, å ena sidan, intresse- eller yrkesorganisation, å den andra. Härtill komme, att i varje fall handlingarna i ärendet icke gäve något besked, hur pass många av t. ex. fastighetsägarna bland försäkringstagarna, som tillhörde Sveriges fastighetsägareförbund. Man visste med andra ord ej alls, hur representativ denna sammanslutning eller de andra organisationer, som skulle utse elektor, vore för försäkringsklientelet i fråga. En mycket stor grupp av försäkringstagare, t. ex. bl. a. de arbetare och fria yrkesutövare, som väl återfunnes inom det stora företagens klientel, skulle vidare med den tänkta ordningen ställas vid sidan. Slutligen finge det ej förbises att inom det för Skandia konstruerade valkollegiet kunde uppstå intressemot-sättningar och att vissa elektorer kunde komma att dominera på de andras bekostnad.

Vad anginge interpellantens andra fråga framhöll statsrådet Ericsson utöver vad han tidigare yttrat, att för att en intresseorganisation skulle betros med uppgiften att utse försäkringstagarrepresentant, man syntes böra kräva, att det vore fråga om en vederhäftig, homogen sammanslutning, som vore representativ för flertalet av försäkringstagarna i bolaget. Som exempel nämnde statsrådet, att om ett försäkringsbolag helt eller huvudsakligen arbetade med skogsförsäkring, det syntes naturligt, att en representativ skogsägarorganisation finge utse försäkringstagarrepresentant i bolagets styrelse.

Enligt 4 § lagen om försäkringsrörelse (SFS 433/1948) skall försäkringsaktiebolags bolagsordning stadfästas av Konungen. Konungen prövar, att bolagsordningen överensstämmer med nämnda lag samt lag och författning i övrigt. Å beslut om ändring av stadfäst bolagsordning skall också sökas Konungens stadfästelse. Jämlikt 70 § lagen om försäkringsrörelse sådan paragrafen lyder enligt lag den 16 juni 1950 (SFS 320/1950) skall för försäkringsaktiebolag finnas en styrelse bestående av minst tre ledamöter. Av styrelseledamöterna skall i fall varom nu är fråga minst en utses med uppgift att särskilt vaka över att försäkringstagarnas intresse vederbörligen iakttages. Dylik ledamot skall enligt bestämmelse, som skall vara intagen i bolagsordningen, utses av försäkringstagarna eller av intressegrupp, som har anknytning till dem, eller genom förordnande av Konungen eller offentlig myndighet; styrelsen i övrigt väljes av bolagsstämman.

Den år 1950 vidtagna ändringen i lagen om försäkringsrörelse trädde i kraft den 1 januari 1952.

1945 års försäkringsutredning (SOU 25/1949), från vilken tanken på särskilda företrädare för försäkringstagare härrör, framhöll beträffande dessa försäkringstagarrepresentanter bl. a., att det borde överlämnas åt respektive bolag att med beaktande av sin särart söka gestalta försäkringstagarrepresentationen på ändamålsenligt sätt. För själva valet kunde olika anordningar komma till användning. Valet underlättades i fall, där bolaget hade anknytning till en sammanslutning av något slag eller till bestämd yrkes- eller intressegrupp. Utredningen hade icke förbisett, att det i vissa fall kunde medföra betydande svårigheter för ett försäkringsbolag att utan orimliga kostnader och andra olägenheter på tillfredsställande sätt ordna en försäkringstagarrepresentation i styrelsen. I dylikt fall borde Kungl. Maj:t äga befogenhet att i stället utse styrelseledamot, som därvid hade att bevaka försäkringstagarnas intresse.

I anledning av utredningens omnämnda uttalande anförde departementschefen i proposition 220/1950 bl. a., att det vore i och för sig naturligt att denne styrelseledamot (försäkringstagarrepresentanten) utsåges genom val bland försäkringstagarna eller av någon intressegrupp som kunde anses representativ för dem. I flertalet större försäkringsaktiebolag — stundom även i mindre sådana — torde emellertid försäkringstagararklientelet vara så omfattande och anknytningen till särskilda intressegrupper så ringa, att val av försäkringstagarna eller av intresseorganisation icke torde innebära någon god lösning. I dylika fall syntes det lämpligt att försäkringstagarrepresentationen komme till stånd genom förordnande av Kungl. Maj:t, eventuellt av myndighet åt vilken Kungl. Maj:t anförtrodde detta uppdrag. Huruvida mer än en styrelseledamot för försäkringstagarintresset skulle utses finge bero på omständigheterna, bl. a. bolagets storlek och antalet övriga styrelseledamöter.

I sitt av riksdagen bifallna utlåtande 26/1950 hade första lagutskottet icke något att erinra mot förslaget, såvitt nu berörs.

Som framgår av föregående redogörelse skall enligt 70 § lagen om försäkringsrörelse minst en av ledamöterna i försäkringsbolagens styrelser utses med uppgift att särskilt vaka över att försäkringstagarnas intressen vederbörligen beaktas, och kan sådan styrelseledamot utses på ett av tre sätt: av försäkringstagarna själva, av intressegrupp som har anknytning till dem eller av Kungl. Maj:t eller offentlig myndighet. Det förefaller varken nödvändigt eller lämpligt att pressa lagens bokstav så, att det endast kan vara *en* intressegrupp, som kan utse försäkringstagarrepresentationen, utan lagtexten torde kunna tolkas så, att flera intressegrupper skola kunna medverka t. ex. på sätt, som föreslagits av ifrågavarande försäkringsbolag, vilken uppfattning också accepterats av försäkringsinspektionen. Den av försäkringsbolagen Skandia och Norden föreslagna valdelegationen synes vara så representativ för försäkringstagarna, som över huvud taget är möjligt, såvitt inte försäkringstagarna själva skola välja sin representant direkt, vilket av praktiska skäl knappast låter sig göra. I alla händelser förefaller det uppenbart, att en representant för försäkringstagarna, som utsetts enligt den av de ifrågavarande försäkringsbolagen föreslagna valordningen, skulle stå försäkringstagarna närmare och vara mer representativ för försäkringstagarnas intressen än en representant, som utsetts av Kungl. Maj:t. Det synes därför ha varit närmast i överensstämmelse med lagens mening, om Kungl. Maj:t bifallit den av försäkringsbolagen Skandia och Norden gjorda hemställan om godkännande av den av dessa bolag föreslagna ordningen för utseende av representant för försäkringstagarna i bolagens styrelser. Med anledning härav ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Ericsson.»
